

بسم الله الرحمن الرحيم

آسیب شناسی اعتیاد در خانواده

چکیده :

اعتیاد پدیده ای رو به گسترش است که عامل های مختلفی از جمله فردی، خانوادگی، محیطی و اجتماعی در رشد و گسترش آن دخالت دارند. امروزه استعمال مواد مخدر یکی از چالشهای مهم سلامت عمومی است. اعتیاد یکی از مسائل پیچیده اجتماعی در عصر حاضر است که زمینه ساز بروز بسیاری از آسیب ها و انحرافات اجتماعی می باشد. فقط جنبه فردی و شخصی ندارد بلکه علاوه بر تهدید سلامت جسم و روان افراد در جنبه های اخلاقی اجتماعی و اقتصادی خانواده و جامعه نیز آثار زیانبار و جبران ناپذیری بر جای می گذارد .

البته خانواده سالم بستر مناسبی برای رشد و شکوفایی و بالندگی اعضای خود فراهم می کند و در حفظ و ارتقای سلامت جسمی و روانی آنها تأثیر فراوان و غیرقابل انکاری دارد. در

مقابل، خانواده ناسالم زمینه را برای ایجاد اختلاف در ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی فراهم کرده و افراد را به سمت بزهکاری سوق می دهد. در مطالعات خانوادگی، بحث نقش خانواده در بروز و پیشگیری از اعتیاد اعضای خود خیلی مهم است و با توجه به این حقیقت که درمان اعتیاد امری دشوار و پرهزینه می باشد و احتمال بازگشت فرد معتاد به سمت مصرف مواد مخدر در اغلب موارد وجود دارد، پیشگیری از این بلای خانمان سوز از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در این مقاله پس از مروری اجمالی بر علل و عوامل گرایش به اعتیاد، به نقش خانواده، به آسیب شناسی اعتیاد در خانواده نیز پرداخته شده است.

کلید واژه: اعتیاد، آسیب، خانواده

مقدمه:

خانواده اولین واحد اجتماعی و نخستین کانونی است که فرد در آن قرار می گیرد و بهترین بستر برای پرورش و هویت بخشی به نسل آینده و بهترین جایی که نیازهای اولیه و اصلی انسان به بهترین نحو در آن برآورده می شود و اصلی ترین و بنیادی ترین نهاد جامعه است که سلامت جامعه به آن بستگی تام دارد خانواده می تواند در مقابل بسیاری از انحرافات اجتماعی ایستادگی کند و در کاهش آسیب پذیری از آن نقش داشته باشد و عاملی برای حفظ ارزشهای یک جامعه عمل کند. حال اگر خانواده دارای نابسامانی های اخلاقی تربیتی و عاطفی باشد باعث ناهنجاری های فردی و اجتماعی جبران ناپذیر خواهد شد که امروزه عملاً این نابسامانی ها را در بسیاری از خانواده ها شاهد هستیم و می بینیم که خانواده ها در رابطه با فرزندان مسائل را با دشواری های فراوانی دارند که باعث می شود صفا و صمیمیت و در نتیجه آرامش و سکون واقعی از خانواده ها رخت بربندد در نتیجه این فضا اغلب کودکان زود رنج و بی عاطفه می گردند و در نهایت آمار بزه کاری های متعدد به خصوص اعتیاد در جامعه رو به افزایش می رود. در این مقاله به برخی از علت های اصلی اعتیاد و مشکلات مربوط به آن اشاره شده است.

1-توصیف و تعریف واژه ها

- تعریف آسیب شناسی:

آسیب شناسی در لغت به معنای زخم، ضرب، صدمه، عیب و نقص، تعب، رنج و... آمده است و در اصطلاح و به معنای عام، عبارت است از: شناخت دردها، کاستی ها، مصیبت ها و آفت های فکری، جنسی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... که روح و روان و محیط زندگی جوان را فرا گرفته است، و نیز راه یافتن به ریشه ها و عوامل متنوع آن.

- تعریف آسیب شناسی خانواده:

آسیب شناسی خانواده به مطالعه عواملی می پردازد که سلامت پایداری و استحکام خانواده را تهدید می کند و ازدواج پایدار و موفق را آسیب پذیر می سازد.

- تعریف اعتیاد:

اعتیاد به شرایطی اطلاق می شود که یک فرد به استفاده از مواد یا به رفتاری روی می آورد که مجبور است دائما آن را تکرار کند. در بیشتر موارد انجام این امور باعث آزار فرد و اطرافیان او می شود اما کنترل خاصی بر آنها ندارد و محکوم به تکرار آنها می باشد.

- تعریف معتاد:

معتاد کسی است که نمی تواند رفتارهای عادت گونه خود را ترک کرده و با خواست و اراده آنها را متوقف نماید چون به انواع مختلف اعتیاد گرفتار شده و ترک عادت برای او بسیار سخت است.

- انواع اعتیاد:

اعتیاد به مصرف موادمخدر یا اعتیاد شیمیایی و اعتیاد رفتاری تقسیم می شود.

اعتیاد رفتاری شامل تکرار دائم و اجبار گونه یک رفتار است. اعتیاد به خرید، اعتیاد به بازی های رایانه ای، اعتیاد به انواع قمار، اعتیاد به برقراری رابطه جنسی و... از انواع اعتیاد های رفتاری هستند.

2-توصیف ابعاد و نشانه های اعتیاد

یکی از شاخص ها و رفتارهای نشان دهنده اعتیاد مربوط به شخصیت فرد می شود. تجربه شرایط روانی مانند افسردگی و اضطراب می تواند، اما نه همیشه، نشان دهنده شخصیت های اعتیاد آور باشد. تعدادی شاخص بهتر برای شخصیت های اعتیاد آور وجود دارد، از جمله استفاده از الکل برای معاشرت یا آرامش، چک کردن بیش از حد تلفن یا شبکه های اجتماعی، خرید ناگهانی خرید بیش از حد، ریسک پذیری بیش از حد، ناتوانی در توقف استفاده از مواد شیمیایی مضر را می توان نام برد. بیشتر نشانه های اعتیاد به اختلال در توانایی فرد در حفظ خویشتن داری مربوط می شود. این نشانه ها شامل تغییراتی است که عبارتند از:

اجتماعی، مانند جستجوی موقعیت هایی که یک ماده یا رفتار را تشویق می کند.

رفتاری، رفتارهایی که به جست و جوی عامل مرتبط با اعتیاد است.

مرتبط با سلامتی، مانند بی خوابی یا از دست دادن حافظه می باشد.

آمار اعتیاد در ایران:

طبق آمار رسمی ۱۳۹۲ خورشیدی و به گفته رسول خضری نماینده مجلس حداقل ۱۰ میلیون نفر از ۷۵ میلیون نفر از مردم ایران (۱۳ درصد) درگیر مواد مخدر هستند و طبق برخی از آمارها در سال ۱۴۰۰ و در دوره نظام جمهوری اسلامی ایران بیش از ۱۲ میلیون معتاد به مواد مخدر در ایران هست که ۴ میلیون و ۵۰۰ هزار تن از آنها جزو مصرف کنندگان دائمی هستند و نیز ۱۰ درصد از معتادان، زنان بوده و هزاران تن از آنان نیز کودکان هستند.

صرامی سرپرست معاونت ستاد مبارزه با مواد مخدر می گوید میانگین سن شروع مصرف مواد در نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال است البته در میان دختران میانگین سن شروع به مصرف سیگار و قلیان به ۱۶ سال می رسد.

3-زمينه ها و علل و تسهيل گرهای گرايش به اعتياد:

به طور كلي، عواملی را که باعث بروز اعتياد می شوند، می توان به چهار دسته تقسیم کرد:

-عوامل فردی: عقب ماندگی ها و محرومیت ها، بوالهوسی، کنجکاوي فرد در خصوص مواد مخدر، بیکاری، باورهای مثبت در مورد سوء مصرف مواد، بی سوادى و بی اطلاعی از تأثیر و عواقب مواد مخدر و ...

- عوامل سیاسی- اجتماعی : در دسترس بودن مواد مخدر، فقر، مهاجرت ها، تنهایی، زورگویی و نابرابری در اجتماع، سیاست های مستعمران در کشورهای عقب مانده و ...

- عوامل بیولوژیکی: روابط و دوستی های خطرناك با افراد معتاد، بیماری های مزمن و لاعلاج، نقص عضو، بیماری های روانی و شخصیتی و یا تأثیر ژن در بروز اعتياد می توان نام برد.

البته تیپ شخصیتی فرد نیز در معتاد شدن وي مؤثر است؛ به طوری که شخصیت های خودشیفته، پرخاشگر و ضد اجتماعی، مستعد اعتياد به مواد مخدر هستند، چرا که مواد مخدر نیازهای روانی ایشان را کاملاً برطرف می کند. همچنین افراد با شخصیت افسرده، زودرنج و احساساتی نیز کاملاً مستعد اعتياد به مواد مخدر هستند.

-عوامل خانوادگی: اختلافات خانوادگی، طلاق، زندگی نوجوانان با نامادری و یا ناپدری، از بین رفتن احترام و ارزش های خانوادگی، سخت گیری ها و تنبیه بدنی، ملامت ها و سرزنش های زیاد و مداوم، منحرف بودن پدر و مادر از اصول اخلاقی، انحراف خواهرها یا برادرها، اعتياد یکی از اعضای خانواده، بی سوادى و نادانی والدین، فقدان احساس مسئولیت پدر و مادر، تربیت غلط کودک، کمبود محبت در دوران کودکی و ...

با این همه، نقش خانواده و عوامل خانوادگی را همواره می توان پررنگ ترین و مهم ترین عامل در گرایش یا عدم گرایش به مواد مخدر دانست. به همین مناسبت در ادامه به بررسی بیشتر این عامل پرداخته می شود.

نابسامانی اقتصاد خانواده

نقش اقتصادی پدر در نظام خانواده ایرانی، نقشی برجسته و پراهمیت است. در خانواده‌های پدر معتاد، پایگاه شغلی پدر دستخوش اختلال و آشفتگی می‌گردد؛ بر اثر خرید مواد مخدر توسط پدر و بیکاری او، خانواده مقروض می‌شود؛ اموال منزل به دست پدر به فروش می‌رسد و اعضای خانواده (همسر و فرزندان) مجبور می‌شوند برای تأمین معاش خانواده کار کنند، پدر از مسئولیت‌های منزل حذف می‌شود و اقتدارش بر اموال منزل کاهش می‌یابد.

فاکتورهای خطر حیطه خانواده

قویترین عوامل مؤثر بر رشد فرد از اواخر دوران کودکی، خانواده است. فاکتورهای خطر خانواده، عناصر محیط خانواده فرد است که احتمال گرفتار شدن او را به مواد مخدر افزایش می‌دهد.

بهایی که خانواده یک معتاد باید بپردازند، بسیار ویرانگر است.

از دیگر تبعات اعتیاد مردان، تضعیف قوای جنسی است. افراد معتاد دچار افت برانگیختگی جنسی هستند که در کنار وضعیت فیزیولوژیک و روانشناختی آنان، موجب می‌شود نگرش‌ها و باورهای غیرمنطقی نسبت به روابط زناشویی خود پیدا کنند.

معتاد نمودن همسر

معمولاً شوهر معتاد، مواد مخدر را در اختیار همسرش می گذارد و او را در دوراهی اعتماد و عدم اعتماد به شریک زندگی قرار می دهد.

روسپیگری همسر

اعتیاد مردان، یکی از عوامل مؤثر در گرایش زنان به روسپیگری است. نتایج یکی از تحقیقات پیرامون زنان روسپی نشان می دهد که اغلب آنها از خانواده های نابسامان بوده اند که به علت اعتیاد و بیکاری همسر طلاق گرفته اند.

ارائه راهکار

بهترین راهکار برای درمان اعتیاد پیشگیری است.

برای پیشگیری از معتاد شدن می توان راهکارهای مختلفی را برشمرد که هم در سطح فردی و هم اجتماعی قابل طرح است:

1- آگاه کردن خانواده ها مخصوصاً پدران و مادران در رابطه با رفتار فرزندان و تربیت و کنترل صحیح آنها در اجتماع و آشنایی آنها با مضرات اعتیاد به وسیله رسانه های گروهی به خصوص صدا و سیما

2- ایجاد تحول در آموزش و پرورش و تقویت کادر آموزشی و مربیان پرورشی مخصوصاً در روش ها و ایجاد فضای آموزشی مناسب که مسلماً می شود مضرات مواد مخدر را به نحو ظریفی در کتب درسی عنوان کرد.

3- ایجاد مراکز فرهنگی نظیر کتابخانه ها و مراکز هنری، فنی و حرفه ای، پارک ها، فضاهای ورزشی و تربیتی برای ارتقاء سطح فرهنگی نوجوانان و جوانان و گذراندن اوقات فراغت آنان که این امکانات با توجه به رشد جمعیت و پراکندگی روستاها نسبتاً ضعیف می باشد که عامل بسیار مهمی جهت پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر خواهد بود.

- 4- اغلب معتادین بی سوادند و یا پدر و مادر بی سواد و یا کم سواد بوده اند. دست اندر کاران تعلیم و تربیت باید با تلاش بیشتری در جهت افزایش سواد مردم گام بردارند و سطح آگاهی مردم برای مقابله با پدیده اعتیاد بالا برود.
- 5- ایجاد اشتغال بیشتر از طریق توسعه صنایع دستی و روستایی مخصوصا سرمایه گذاری و اعطاء امکانات و امتیازات برای ریشه کن کردن بیکاری که همانا یکی از علل عمده اعتیاد و گرایش به قاچاق است.
- 6- نقش تبلیغات در دنیای امروز برهیچ کس پوشیده نیست و با نیروی تبلیغات و رسانه گروهی می توان پدیده و عقاید مختلف را در بین توده مردم انداخت و آنها را روشن ساخت.
- 7- در دسترس بودن مواد مخدر یکی از علل عمده اعتیاد است که کنترل و عدم ورود آنان از پیشنهادات خود معتادین بوده است. بنابراین پاکسازی جامعه از مواد مخدر و بستن مرزها به عنوان یکی از مهمترین راه های پیشگیری است.
- 8- اشاعه تقویت هرچه بیشتر معنویات در جامعه و آگاه نمودن مردم از مضرات مصرف مواد مخدر.
- 9- توصیه به خانواده ها که شامل کنترل فرزندان، تقویت جهانی مذهبی و اعتقاد، چگونگی گذراندن اوقات فراغت، جلوگیری از شرکت فرزندان در مجالس بی بند و بار و ایجاد سرگرمی و مشغولیت سالم، مبارزه با اعتیاد در منشاء و مبداء وجود مواد مخدر، محیط اعتیاد زا و انسان اعتیاد پذیر است.
- 10- مردمی کردن مبارزه با مواد مخدر به شکل کامل.
- 11- دقت در گزینش و انتخاب مامورین مبارزه با مواد مخدر
- 12- استفاده از تجارب علمی و عملی کشورهای که در زمینه مبارزه با مواد مخدر موفق شده اند. همچنین از طریق کنترل درون مرزی و برون مرزی از حمل و نقل مواد مخدر جلوگیری به عمل آید تا از دسترس قرار گرفتن مواد مخدر پیشگیری شود. مبارزه قاطع و پیگیر با عوامل و قاچاقچیان مواد مخدر به خصوص در استان های مرزی کشور.

نتیجه گیری:

با توجه به موارد بالا، اهمیت و نقش خانواده بر گرایش جوانان به سوی مواد مخدر و اعتیاد مشخص شد. حمایت های خانواده نه تنها در پیشگیری از اعتیاد در فرزندان و اعضای خانواده مؤثر است، بلکه می تواند عاملی برای بازگرداندن فرد معتاد به زندگی سالم و ترک اعتیاد او باشد. در واقع، با شناخت و آگاهی از میزان تأثیرگذاری خانواده ها در فرایند ترک اعتیاد، می توان به ترسیم و برنامه ریزی واقع بینانه جهت آموزش خانواده ها و ارائه حمایت های لازم از این نهاد اجتماعی جهت دستیابی به دوران ترک موفقیت آمیز و به تأخیر انداختن مدت زمان عود اعتیاد امیدوار شد.

منابع:

- بشارتی فر، محمدعلی، اعتیاد راه تباهی، پیشگیری راه رهایی، بشارت فر، تهران، 1382
- سقاوت، جعفر، جامعه شناس انحرافات اجتماعی، چ 21، چهارم، تهران، دانشگاه پیام نور، 1376.
- کوه پیکر، سمیرا، اعتیاد و خانواده، همایش ملی روان شناسی و مدیریت آسیب های اجتماعی، چابهار، 1394
- نواب نیکو، مهتاب و ابوئی، فخرالدین، پیامدهای حقوقی اعتیاد بر خانواده، اولین همایش ملی تحولات قانونگذاری، دامغان 1401.

مظلومان، رضا، عوامل اعتیاد و جرم مربوط به مواد مخدر،
تهران، امیرکبیر، 1355